

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O'QUVCHILARNING TANQIDIY
FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH****Tursunova Marjona Ismatillayevna**

Shahrisabz davlat Pedagogika instituti

**MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:**

Received: 26.08.2025

Revised: 27.08.2025

Accepted: 28.08.2025

KALIT SO'ZLAR:

Boshlang'ich ta'lim,
tanqidiy fikrlash,
pedagogik
texnologiyalar, o'quv
jarayoni, metodika,
tafakkur, innovatsion
yondashuv.

Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim tizimida o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish masalalari yoritilgan. Tanqidiy fikrlash — bu o'quvchilarning mustaqil fikr yuritishi, axborotni tahlil qilishi, sabab-oqibat aloqalarini aniqlashi va asosli xulosalar chiqarish qobiliyatini ifodalaydi. Maqolada tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda qo'llaniladigan metodlar, pedagogik yondashuvlar va dars jarayonidagi amaliy mashg'ulotlar misollar orqali ko'rsatib berilgan. Shuningdek, mahalliy va xorijiy tajribalar asosida samarali strategiyalar tahlil qilingan.

XXI asrda shiddat bilan o'zgarib borayotgan ijtimoiy, siyosiy va texnologik muhitda shaxsning mustaqil, chuqur va asosli fikrlashi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, maktab ta'limining boshlang'ich bosqichida o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ularning tafakkur darajasini oshirish va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish bugungi ta'lim jarayonining ustuvor yo'nalishlaridan biridir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan ta'limga oid strategik hujjatlar, xususan, 2022–2026 yillarda xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturda o'quvchilarda tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashuvni shakllantirish alohida vazifa sifatida belgilangan. Shunday ekan, boshlang'ich ta'limda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga

yo'naltirilgan samarali pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish dolzarb ilmiy-pedagogik masala hisoblanadi.

Mazkur maqolada tanqidiy fikrlashning mohiyati, uni boshlang'ich sinf o'quvchilari ongida shakllantirishning usul va vositalari, shuningdek, amaliy tavsiyalar tahlil qilinadi.

Tanqidiy fikrlash — bu o'quvchining axborotni mustaqil tahlil qilish, mavjud faktlarga baho berish, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash, alternativ qarorlar haqida o'ylash va asosli xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantiruvchi tafakkur faoliyatidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari hali mantiqiy fikrlashning boshlang'ich bosqichida bo'lsalar-da, ularda tanqidiy fikrlash elementlarini bosqichma-bosqich shakllantirish mumkin va zarur. Ayniqsa, bu yoshdagi bolalar hayrat, qiziqish va savol berishga moyil bo'ladi. Bu esa tanqidiy fikrlashning tabiiy asosini tashkil etadi.

Tanqidiy fikrlash o'quvchilarga nafaqat bilimni yodlab olish, balki uni chuqur tushunish, shubha qilish, savol berish va mustaqil fikr bildirish imkonini beradi. Bu kompetensiya rivojlanganda bola oldiga qo'yilgan topshiriqlarga yuzaki yondashmaydi, balki ularni sinchiklab tahlil qiladi, turli yechim variantlarini ko'rib chiqadi va eng maqbulini tanlaydi. Natijada u o'z qarorlariga javobgarlik hissini ham shakllantiradi. Aynan shu jihatlari bilan tanqidiy fikrlash faqat ta'lim uchun emas, balki shaxsning umumiy kamoloti uchun ham asosiy vositaga aylanadi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda o'qituvchining o'rni beqiyosdir. O'qituvchi o'quvchilarni mustaqil fikrlashga undovchi savollar berishi, ularni fikr bildirishga rag'batlantirishi, turli qarashlarga ochiq bo'lishga o'rgatishi lozim. Masalan, oddiy ertak yoki matn ustida ishlash jarayonida quyidagi savollar o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytirishi mumkin: “Qahramonning bu qarori to'g'rimi?”, “Siz bo'lsangiz, qanday yo'l tutardingiz?”, “Bu voqea sizga nima o'rgatdi?” Shuningdek, muammoli vaziyatlar yaratish, rolli o'yinlar, bahs-munozaralar tashkil etish ham o'quvchilarda tanqidiy yondashuvni shakllantiradi.

Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinfda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun maxsus texnologiyalarga emas, balki mavjud metodlarning to'g'ri, ongli qo'llanilishiga ehtiyoj bor. Masalan, “Fikrlar xaritasi”, “Venn diagrammasi”, “3-2-1 refleksiya” kabi interfaol metodlar o'quvchining mavzu bo'yicha mulohaza yuritishiga, farqlash, solishtirish, dalillash orqali xulosa chiqarishga xizmat qiladi.

O'quvchilarni kichik guruhlarda ishlatish, jamoaviy qaror qabul qilishga yo'naltirish ham tanqidiy fikrlashga olib boradi. Bu jarayonda o'quvchilar turli nuqtai nazarlar bilan tanishadi, fikrni rad etish yoki qabul qilishni o'rganadi, e'tiroz bildirish madaniyati

shakllanadi. Muhimi, o'quvchiga har bir javobda yagona "to'g'ri" yo'q, balki asosli fikr va dalil bo'lishi kerakligi tushuntiriladi.

Shuningdek, o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda bolalarning o'z-o'zini baholashga o'rgatish ham katta ahamiyatga ega. Har bir dars oxirida "Men nimani o'rgandim?", "Men hali nimani tushunmadim?", "Bugun menga nima qiziq bo'ldi?" kabi savollar orqali o'quvchi o'z bilimini tahlil qiladi va baholaydi. Bu esa o'z ustida ishlash madaniyatini shakllantiradi.

Umuman olganda, tanqidiy fikrlashni boshlang'ich bosqichdanoq shakllantirish — bu shaxsiy o'sishga, ijtimoiy faollikka va hayotiy muammolarni hal qila oladigan avlodni tarbiyalashga xizmat qiluvchi asosiy vositadir. Buning uchun o'qituvchi doimiy izlanishda bo'lishi, zamonaviy metodlarni puxta o'zlashtirishi, har bir bolaning fikrini qadrlashi va unga erkin ifoda berish imkonini yaratishi zarur.

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish — zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu yoshda tafakkurni chuqurlashtirish, mustaqil qaror qabul qilish, dalillarga asoslanish va turli qarashlarni tahlil qilishga o'rgatish orqali bolalarning shaxsiy hamda ijtimoiy rivojiga xizmat qiladi. Tanqidiy fikrlashni shakllantirishga qaratilgan darslar o'quvchini faol subyektga aylantiradi: u bilimlarni passiv o'zlashtirmaydi, balki ularni sinchiklab o'rganadi, savollar beradi, dalil keltiradi va xulosa chiqaradi.

Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun tanqidiy fikrlashni rivojlantirish usullari, pedagogik yondashuvlar va amaliy mashg'ulotlar misollar bilan tahlil qilindi. Shuningdek, bu jarayonda o'qituvchining roli, o'quvchilar bilan olib boriladigan muhokama va refleksiya jarayonlarining ahamiyati yoritildi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda tanqidiy fikrlashni shakllantirish shunchaki bir metod emas, balki o'quvchini fikr yurituvchi, tahlil qiluvchi, ongli qaror qabul qiluvchi shaxs sifatida tarbiyalashning asosiy vositasidir. Bunga erishish uchun o'qituvchilar doimiy ravishda interfaol metodlardan foydalanishi, o'quvchilarning erkin fikrlashiga sharoit yaratishi va har bir darsni chuqur o'ylashga undovchi savollar asosida qurishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni. 2022-yil 28-yanvar.
2. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. "2022–2026 yillarda xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha Milliy dastur".
3. Dewey, J. (1933). *How We Think*. Boston: D.C. Heath & Co.

-
4. Halpern, D. F. (2014). *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. Psychology Press.
 5. Facione, P. A. (2011). *Critical Thinking: What It Is and Why It Counts*. Insight Assessment.
 6. Marzano, R. J. (2007). *The Art and Science of Teaching: A Comprehensive Framework for Effective Instruction*. ASCD.
 7. Mahmudova, Z. (2021). "Boshlang'ich ta'limda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish yo'llari", *Ta'lim va innovatsiyalar jurnali*, №4.
 8. Qodirova, N. (2020). "Interfaol metodlar orqali tanqidiy fikrlashni shakllantirish", *Ilmiy-amaliy pedagogika jurnali*, №2.
 9. Yusupova, D. (2022). "Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda savol berish texnikalari", *O'qituvchi va zamonaviy ta'lim*, №1.

